

1# - 37451

Duplum

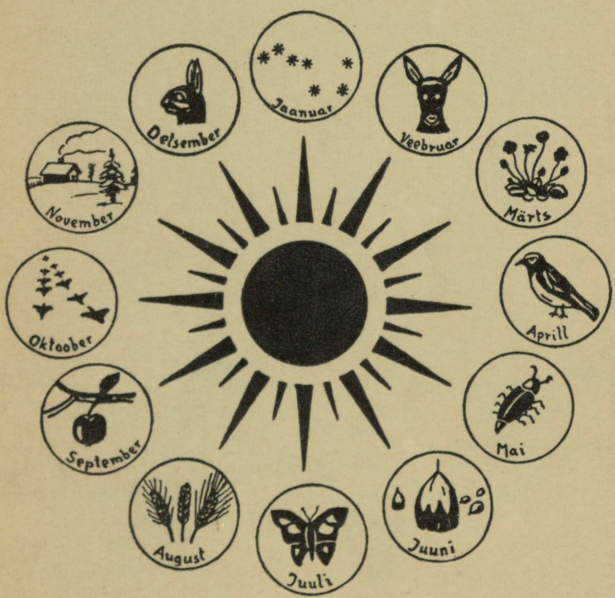
A 21833

Joh. Käis

Loodusesõbra vaatlusvihk nr. 1

Neljas trükk

MINU KODUKOHA LOODUSE ELUST

K.Ü. „LOODUS“, Tartu
1934

A-34638₁₁

Joh. Käis

Loodusesõbra vaatlusvihk № 1

Neljas trükk

Minu kodukoha looduse elust

Kodu

Südamele kodu kallis, minu kodu kullane,
minu maa ja minu taevas, minu tuul ja päikene!
Lapse laul ja lapse mängud, sinav saarik, sinilill;
ööpikute õrnad hääled, kohav kuusik, karjapill!

L. Reinwald.

.....
(vaatleja nimi)

..... kl. õpilane.

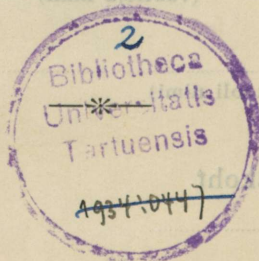
(kooli nimi)

Vaafaluskoht

.....
19..... a.

S I S U.

	Lk.
1. tabel. Õitsemise algus ja lõpp	5
2. „ Puude ja põõsaste lehtimine	11
3. „ Lindude ilmumine kevadel ja kadumine sügisel	14
4. „ Läbilendavate rändlindude liikumine . . .	16
5. „ Väikeste loomakeste ja putukate elu . .	18
6. „ Marjade ja viljade küpsemine	20
7. „ Lehtede koltumine ja langemine	22
8. „ Üksikute puude vaatlemise kava	23
9. „ Üksikute taimede vaatlemise kava	24
10. „ Tööd aias	25
11. „ Tööd põllul	27
12. „ Mitmesugused nähtused	28
13. „ Kuuvaatlused	31, 32, 33
14. „ Päikese tõus ja loojang	34, 35

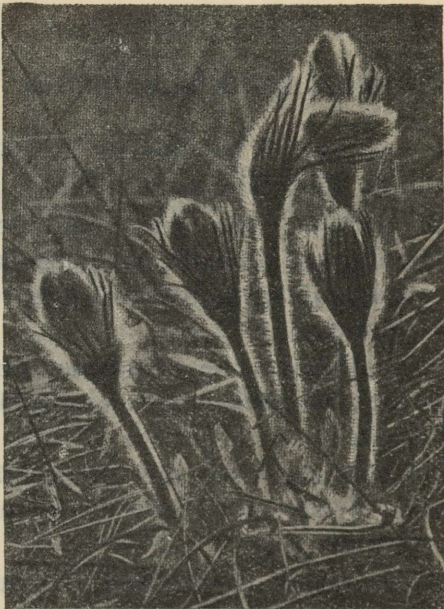
126986

Noorele loodusesõbrale.

1. Enne vaatlusvihu tarvitamist loe tähelepanelikult kõigi tabelite sisu läbi.
2. Püüa vaadelda oma kodukoha looduse elu niipalju kui võimalik, kuid ärgu kohutagu sugugi mõne vaatluse või tabeli puudulik täitmine.
3. Märgi vaatlused kohe vastavale tabelile. Seepärast võta vihk kaasa jalutuskäigule minnes.
4. Kirjuta üles ainult see, mis oled ise tähele pannud. Teiste jutu järele ei või midagi üles märkida.
5. Külasta tuttavaid vaatluskohti korduvalt, võimalikult kord nädalas.
6. Ära murra asjata ühtki lille, ühtki puuoksa.
7. Hoiä väikesi linnukeši ja nende pesi.

Joh. Käis.

Karukell.

Lillekesele.

Tere armas lilleke,
halja rohu süles!
Jälle uuest' kevade
äratas sind üles.

Jälle armas Jumal tõi
sulle kuldse kuue;
päike patsi lahti löi,
andis ehte uue.

A. Reinwald.

RAHVASÕNA. Õitsevad tomingad kaks nädalat, saab sügist kaks kuud; õitsevad nad kolm päeva, on sügisel lumi vara maas.

1. tabel. Õitsemise algus ja lõpp.

Selektuseks: Iga vaatleja valigu tabelilt ainult taimi, mida temal vaadelda võimalik. Nende taimede nimed, mida vaadelda ei saadud, maha tõmmata. Tühi ruum on oma valikul vaadeldud taimede jaoks. Koha nimetus (linn, küla, vald) kirjutatakse „märkuste“ lahtris, kui vaatlused mitte vihu esimesel leheküljel tähendatud kohas üles pole märgitud.

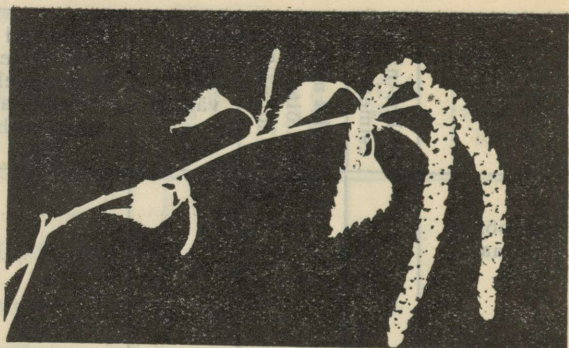
N i m e d	Millal nägin esimest õit?	Millal märkasin õitsemise lõppu?	Õite värvus	Märkused ja iseäralised tähelepanekud õite kuju, arvu, lõhna kohta jne.
I Aias.				
Lumekelluke (valge)				
Tulp				
Nartsiss				
Aedkannike				
Maikelluke				
Meelisill				
Peoon (pojeng)				
Kingalill				

N i m e d	Millal nägin esimest õit?	Millal märka- sin õitsemise lõppu?	Õite värvus	Märkused ja iseäralised tähelepanekud õite kaju, arvu, lõhna kohta jne.
Karusmari(tikerber)				
Punased sõstrad .				
Mustad sõstrad .				
Aedmaasikas . .				
Vabarn (vaarikas)				
Sirel				
Kirss				
Õunapuu				
Pirnipuu				
Kask				
Vaher				
Tomingas				
Tamm				
Pärn (lõhmus) . .				

N i m e d	Millal nägin esimest õit?	Millal märka- sin õitsemise lõppu?	Õite värvus	Märkused ja iseäralised tähelepanekud õite kuju, arvu, lõhna kohta jne.
II Aasal ja nurmel.				
Konnakapsas				
Jürilill				
Paiseleht				
Võilill				
Nurmenukk				
Kullerkupp				
Pääsusilm				
Kibetulikas				
Rukkilill				
Rukis				
Hernes				
Lina				
Kartul				

N i m e d	Millal nägin esimest õit?	Millal märka- sin õitsemise lõppu ?	Õite värvus	Märkused ja iseäralised tähelepanekud õite kaju, arvu, lõhna kohta jne.
III Metsas.				
Sinilill				
Võsa-ülane				
Jänesekapsas				
Maikelluke				
Maasikas				
Mustikas				
Pohl				
.				
.				
.				
.				
.				
.				
.				
.				
.				
.				
.				
.				
.				
.				
.				
.				
.				
.				
.				
.				
.				
.				

N i m e d	Mõllal nägin esimest õit ?	Mõllal märkasid õitsemise lõppu ?	Õite värvus	Märkused ja iseäralised tähelepanekud õite kaju, arvu, lõhna kohta jne.
Mänd } Kuusk } isasõied tolmavad				
IV Nõmmel.				
Karukell				
Kassikäpp				
Kanarbik				
V Vees ja vee ääres.				
Vesiroos				
Jõekupp				

Õitsev kaseoks.

Suur kontsert algab koidu a'al,
kõik laulikud on juba sääl,
nad haljail puude oksadel
ja õhus kõrgel üleval.

A. Haava.

RAHVASÕNA. Läheb mets ruttu lehte, peab põl-
lumees kahel käel külvama.

2. tabel. Puude ja põõsaste lehtimine.

N i m e d	Oksad juba rohelistes	Puud ja põõsad täies lehes	Märkused (söö- dikuid, vigasta- tud lehti jne.)
Karusmari (tikerber)			
Mustad sõstrad . . .			
Punased sõstrad . . .			
Vabarnad			
Sarapuu			
Kask			
Lepp			
Toomingas			
Haab			
Vaher			
Tamm			
Pärn			
Saar			

Laulurästas pesal.

Liiri, lõõri, lõoke,
üles pilve piirile :
ilus, ilus üleval
laia sinitaeva all.

Kuldne päike, pehme tuul,
puhkend pungad igal puul :
ilus, ilus kevade,
liiri, lõõri, lõoke !

E. Enno.

Pääsukene.

Piiri, pääri, pääsukene,
ilmu sooja-linnukene,
lenda üle meie kesa,
räästa alla punu pesa.
Too meil' kaasa feisi linde,
laula õitsma Eesti pinda.

M. Veske.

Käo teretamine.

Kägu kukub kuuse otsas,
tare taga tamme otsas:
Tere väike vellekene,
punapõske poisikene,
Ma toon sooja suvekese,
kibe kiiniajakese,
toon sull' kauni kannikese,
lehkavlehte lillekese.

Rahvalaul.

Õõbik.

Õõbik, õõbik, lõbusam lind!
võsade vilus, õilmete ilus
rõõmu, rõõmu hüüab su rind.
Õõbik, õõbik, lõbusam lind!
ilu su meeles, ilu su keeles,
õõbik, õõbik rõõmusta mind!
Õõbik, õõbik, lõbusam lind!
kui ma sind kuulen, lusti ma luulen:
kõrgest', kõrgest' kiidan ma sind!

A. Piirikivi.

RAHVASÕNAD. Tuleb kägu vitsa, saab suvilja;
kui urba, siis ohuline aeg; kui lehte, siis leivasuvi. —
Kui linavästriku esimest korda maas nähakse, tuleb
hea lina-aasta. — Lõoke toob lõunasooja, pääsukene
päevasooja, õõbik — see toob õõsooja.

Lahkuvale linnule.

Nüüd lahkud linnuke,
ja lähed kaugele
sa ära siit, sa ära siit!
Mu aed jääb leinama,
ei enam kuulda saa
su lauluviit, su lauluviit.

Küll üle maa ja vee
viib sind su kaugte
siit lõunale, siit lõunale.
Ehk ees sul võidelda
on mitme hädaaga,
mu linnuke, mu linnuke.

Sest isa hoiule
sind annan, hellake,
nüüd palvega, nüüd palvega!
Kui tuleb kevade,
siis tõtta tagasi!
Sind ootan ma, sind ootan ma.

J. Riimar.

RAHVASÕNAD. Kured annavad kuu aega kartu-
leid korjata. — Kui kured kõrgel lendavad, tuleb vihm.

4. tabel. Läbilendavate rändlindude liikumine.

	Nägin tagasitulevaid parvi (kuupäev)	Millise ilma-kaare sihis lendasid?	Nägin äralendavaid parvi	Millise ilma-kaare sihis lendasid?	Mitu lindu oli parves?	Parve kuju (joonis)
Kured . . .						
Haned . . .						
Luiged . . .						

Kärnkonn.

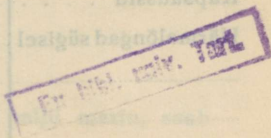
Kevade.

Aasal õitseb mahlakann,
kannistikus maasikmann.
Kevade, kevade,
oled armas minule!

Liblik, kärbes, mesilind,
kõik me ootasime sind.
Kevade, kevade,
oled armas kõigile!

Põrr, põrr, põrr teeb lehepõnn,
küll on väljas olla õnn!
Kevade, kevade,
me, su lapsed, mängime.

E. Enno.

5. tabel. Väikeste loomakeste ja putukate elu.

N i m e d	Nägin, kuul- sin esimest korda	Märkused (millal iseäranis rohkesti nähtud? millal märgatud kadumist sügisel? jne.)
Kärbes		
Kihulased		
Kirjuliblikas		
Kapsaliblikas		
Mesilane		
Kimalane		
Vihmussid		
Konn		
Konnakudu tiigis		
Konnapojad		
Nahkhiir		
Maipõrnikas		
Sitikas		
Värske mutihunnik		
Sisalik		
Noored varblased		
Noored kuldnokad		
Noored pääsukesed		
Kapsaussid		
Härmalõngad sügisel		

Maasikas.

Metsas seisis maasikas,
maasikas nii ilus!
Poiss läks metsa karjaga
vagust paika otsima,
leidis marja vilus.

Oh sa magus maasikas,
maasikas nii ilus!

Ütles poiss: „Ma nopin sind,
maasikas nii ilus!“

Kostis maasik: „Lase mind,
karjapoiss, ma palun sind,
paisuda veel vilus!“

Oh sa magus maasikas,
maasikas nii ilus!

Poiss siis noppis maasika,
maasikas, nii ilus!

Ei ta võtnud palumist,
marjavarre kaebamist
kuulda puude vilus.

Oh sa magus maasikas,
maasikas nii ilus!

F. Kuhlbars.

Hoia konni, sisalikke, ämblikke: nad
on põllumehe ja aedniku sõbrad.

RAHVASÕNA. On pihlakatel palju marju, saab
vihmane sügis.

6. tabel. Marjade ja viljade küpsemine.

N i m e d	Sõin esi- mese küpse marja või vilja	Viimased marjad või viljad	Märkused (näit. viljade ja marjade rohkuse kohta j. m.)
Metsmaasikas			
Aedmaasikas			
Mustikad			
Vabarnad			
Punased sõstrad			
Mustad sõstrad			
Karusmarjad			
Pähklid			
Kirsid			
Ploomid			
Õunad			
Pirnid			
Pohlalad			
Jõhvikad			

Mu kodu ümber noored kased;
neist koltund lehed langevad.
Ja tasa langedes kui vargsi
nad surmajuttu vestavad.

Ja kaskede all vaikne vesi,
see on nii sügav, salane.
Ja üle laia kõrge taeva
kaks pilve sõuab kaugele.

Ma vaatan vaikse metsa poole,
mis seisab tõsine ja must,
ja igavese suve järgi
rind tunneb tasast igatsust.

C. G. Mikkel s a a r.

RAHVASÕNAD. Kui kaselehed korraga lähevad, tuleb lumi korraga, kui aga pikalt pudenevad, siis tuleb lumi pikalt. — Ei taha lehed puust pudeneda, tuleb pikk ja kare talv. — Läheb mets ruttu kollaseks, sulab kevadel lumi ruttu ära. — Lähevad kirsilehed punaseks, tuleb varsti lumi.

7. tabel. Lehtede koltumine ja langemine.

Nimed	Tunduvalt kollane	Üleni kollane (punane)	Paljas	Märkused (öökülmad, tormid jne.)
Vaher . . .				
Hobukastan				
Kask . . .				
Haab . . .				
Saar . . .				
Pihlakas . .				
Pärn . . .				
Õunapuu. .				
Kirss . . .				
Sirel . . .				
Paju (remelgas) .				

RAHVASÕNAD. Juurevili külvatatakse vanakuul, muu
 achvilli noorkuul. — Kui õunapuul õitsemise kätte kuuse (või
 ja noor) langed, siis saab palju õun. — Kapsasennoid ei
 tohi põhjatulega külvatada.

Kündja laul.

Rutta, rutta, ruunakene,
 vea vaigu virgasti!
 Õhtu sõuab, õhtu jõuab,
 pea rauged päikene.

Ribake veel linamaada.
 seitse sülda laiuti,
 ülesse meil ühes a'ada
 ligineva õhtuni.

M. Heiberg.

RAHVASÕNAD. Kartulid pane vanakuul, noor-
 kuul pandud kartulitel on palju juuri. — Hersed külva
 põhjatuulega, siis ei ussita. — Nisu külva siis, kui selge
 ilm ja kuud näha ei ole. — Rukkeid külva kuiva ilma-
 ga, sest vihma külvatud rukkisse tuleb kastehein. — Kesa
 künna vanakuul, siis mädaneb paremini.

11. tabel. Tööd põllul.

	Kuupäev	M ä r k u s e d
Esimene künd		
Kaera külvatakse		
Kartuleid pannakse		
Otri külvatakse		
Lina külvatakse		
Rukis õitseb		
Kesa küntakse		
Ristikheina tehakse		
Niiduheina tehakse		
Rukist koristatakse		
Lina kifkufakse		
Rukist külvatakse		
Kaera pannakse		
Otri pannakse		
Roheline rukkipoold		
Kartuleid võetakse		
Vilja pekstakse		
Viimne künd		

12. tabel. Mitmesugused nähtused.

RAHVASÕNAD. Müristab paastukuul, tuiskab lund lehekuul. — Kui jõgi kevadel kaldaid ära ei puhasta, ja risud kaldale jäävad, siis tuleb kuiv suvi ja sajune sügis. — Virmalised toovad suvel kuiva, talvel külma.

	Kuupäevad	Märkused (vaatluskoht jne.)
Saanitee lõppes		
Dõllud lumest paljad		
Jõel jääminek		
Järv lahti		
Tiik lahti		
Teed kuivad		
Esimene äike		
Esimene soe „suvipäev“ (varjus 15 ⁰ R)		
Hilised öökülmad kevadel		
Esimene öökülm sügisel		
Esimene lumi		
Virmalised		
Järv kinni		
Jõgi kinni		
Saanitee algus		
Pakasedpäevad (alla—15 ⁰ R)		
Tuisud		
Puud härmas		

Aastaajad.

Kevade.^{su}

Juba linnukesed väljas laulvad;
kenad kasekesed metsas kohavad;
lumi on ju ära suland, talve külm on mööda läind;
lapsed, kes kui vangis eland, pole ammu murul käind.

Orus ojakene voolab vulinal,
hõbepilvekesed sõudvad taeva all.
Minnid, Mannid, Jukud, Tõnnid
hüppavad nüüd rõõmuväes;
mööda kurvad talvetunnid,
kena kevade on käes!

P. Tekkel.

Suvi.

Nüüd vaata, kuhu tahad, seal haljas iga paik,
seal õitsevad kõik aasad ja elurõõmus kõik.
Nüüd lille hingeõhku meil' tuuled kannavad,
nüüd päike jagab elu ja ehitab kõik maad;
ja sinivõlvil varjab meid taevas armuga.
Küll oled sa nüüd ilus, mu armas isamaa!

M. Veske.

Sügis.

Nurme seisab nukker, närtsinud on niit,
linnukene kaebel põgenemas siit.
Tuhisedes tõttab üle välja tuul,
kolletanud lehed pudenemas puul.
Halelisel helgil paistab päikene:
surma sülle heidab loodus unele.

R. Kamsen.

Talvel.

Juba tulnud tali,
kadund kevade,
tuul on külm ja vali,
läinud suveke.

Lilleke nüüd magab
lumikatte all,
kuni päike jagab
soojust kõrgemal.

Lilleke siis tärkab
mullast priskesti,
linnu hääл siis ärkab,
hõiskab suvele.

Külm ei kesta kaua,
tali taganeb;
päike teeb tall' haua —
suvi õilmitseb.

A. Piirikivi.

Kuuvalgel.

Ma seisin öösel õues ja vaatsin väljale:
kuu paistis kõrgelt alla, tõi selgust silmale.
Ta paistel orud, aasad ja väljad viljakad
kõik hiilg'vas hõbekuues kui suigul seisivad.
Ja läbi läik'va valge, nii raske, rusuva,
kõik loodus vaatas kurvalt, ja kurvalt vaat'sin ma.
Mul oli nagu tahaks öö uhkelt ütelda:
„Mu võimus väeramata, mu vaikus võitmata.“

J. Tamm.

RAHVASÕNAD. Uus kuu toob uued ilmad. — Noorkuu lumi sügisel jääb maha. — Kui kuu vihma sisse luuakse, siis on niikaua vihmane, kui kuu täis saab. — Pilved täiskuu või kuu loomise ajal annavad palju vihma. — Lehtpuu raiu vanakuul, siis on ta kõva, ei mädane ega koita. — Lammast niida noorkuul, siis kasvab ruttu pikk vill. — Esimene vihm noorkuuga töötab sooja suve, vanakuul vilja-aastat.

14. tabel. Päikese
Tõusu ja loojangu aeg märkida püstkriipsuga

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	Kesk- päev	13 1	14 2	15 3	
⁵ / ₂₁ I																
⁵ / ₂₁ II																
⁵ / ₂₁ III																
⁵ / ₂₁ IV																
⁵ / ₂₁ V																
⁵ / ₂₁ VI																
⁵ / ₂₁ VII																
⁵ / ₂₁ VIII																
⁵ / ₂₁ IX																
⁵ / ₂₁ X																
⁵ / ₂₁ XI																
⁵ / ₂₁ XII																

Märkmeid.

1894. aasta märkmeid

1894. aasta märkmeid

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
I												
II												
III												
IV												
V												
VI												
VII												
VIII												
IX												
X												
XI												
XII												

Märkmeid
Kas kõikidele järj. v. 1894
kalendriks märgitud?

A

34 638

126 986

Hind 30 senti.
